

Горбачевський Віталій Якович, професор кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України

СЛІДЧИЙ СУДДЯ ЯК ГАРАНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Конституція України повною мірою закріпила особливий статус суду, його важливе значення у сфері охорони прав та свобод людини й громадянина. Для кримінального процесу України інститут слідчого судді є принципово новим. Це – новий суб'єкт, уповноважений забезпечувати законність та обґрунтованість обмеження конституційних прав і свобод людини на стадії досудового слідства в кримінальному провадженні, до компетенції якого належить прийняття рішення про застосування заходів кримінально-процесуального примусу, проведення слідчих та інших процесуальних дій, що обмежують конституційні права людини, розгляд скарг на дії (бездіяльність) слідчого та прокурора. Основним призначенням слідчого судді є здійснення судового захисту прав і законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному процесі, та забезпечення законності провадження в справі на стадії досудового розслідування.

Повноваження слідчого судді можна визначити за окремими напрямками: вирішення питань застосування заходів кримінально-процесуального примусу; розгляд скарг на дії (бездіяльність) та рішення слідчого або прокурора; вирішення питання про проведення слідчих дій, які обмежують конституційні права та свободи людини; інші повноваження (зокрема спрямовані на забезпечення процесуальних прав учасників кримінального провадження, а також на вирішення питання про визнання отриманих фактичних даних допустимими доказами).

Слідчий суддя – це обраний зборами суддів у суді першої інстанції суддя (зі складу суддів цього суду), уповноважений забезпечувати законність та обґрунтованість обмеження конституційних прав і свобод людини на досудовому провадженні в кримінальній справі, до компетенції якого належить прийняття рішення про застосування заходів кримінально-процесуального примусу, проведення слідчих та інших процесуальних дій, що обмежують конституційні права людини, розгляд скарг на дії (бездіяльність) та рішення слідчого й прокурора.

Для виконання функції гаранта забезпечення прав і свобод людини на стадії досудового слідства в кримінальному провадженні слідчий суддя повинен мати, крім наявних, також додаткові важелі, які б надавали йому реальну можливість здійснювати контроль за законністю провадження, забезпечення прав учасників кримінального процесу, а саме: вирішення питання про допуск захисника до участі в справі у разі відмови слідчого, відвід захисника та прийняття відмови захисника від виконання обов'язків; здійснення контролю під час ознайомлення учасників з матеріалами кримінального провадження; прийняття рішення про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, тощо.

Основним призначенням слідчого судді є здійснення судового захисту прав і законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному процесі, та забезпечення законності слідчих дій на досудових стадіях. Це зумовлює специфічний характер виконуваної ним кримінально-процесуальної функції, яка полягає в забезпеченні законності й обґрунтованості обмеження конституційних прав і свобод людини на стадії досудового слідства в кримінальному провадженні.

До слідчих суддів Кодекс висуває підвищені вимоги щодо оперативності розгляду ними питань, які належать до їх компетенції, вимагає підвищеної уваги й далекоглядності у своїх рішеннях, встановлюючи необхідність у багатьох ситуаціях ухвалювати рішення негайно, при цьому віддаючи їм у руки вирішення найбільш чутливих для особи питань – питань обмеження її прав і свобод [1, с. 78].

Повноваження слідчого судді визначаються відповідною його функцією, яка повинна мати наскрізний характер. Умовно ці повноваження доцільно класифікувати на такі групи: щодо вирішення питання про застосування заходів кримінально-процесуального примусу; щодо розгляду скарг на дії (бездіяльність) та рішення слідчого та прокурора, тобто здійснення судового контролю на стадії досудового розслідування; щодо вирішення питання про проведення слідчих дій, які обмежують конституційні права і свободи людини.

З огляду на призначення слідчого судді в кримінальному процесі, усі слідчі та інші дії, які обмежують конституційні права людини, повинні проводитися виключно за його рішенням.

Лише з дозволу та на підставі ухвали слідчого судді проводять процесуальні дії, які передбачають суттєве тимчасове обмеження прав та інтересів осіб. До переліку таких дій, крім негласних слідчих (розшукових), належать окремі слідчі (розшукові) дії, більшість заходів забезпечення кримінального провадження й інші процесуальні дії [2]. Тому в невідкладних випадках, коли слідчий має право провести процесуальні дії без відповідного рішення слідчого судді, останній має бути негайно повідомлений про них і з урахуванням конкретних обставин прийняти рішення про визнання отриманих фактичних даних допустимими доказами.

П'ять років застосування положень КПК України поряд з позитивними результатами запровадження інституту слідчого судді показали певні проблемні питання, які негативно впливають на ефективність діяльності слідчих, оперативних підрозділів, строки розслідування, термінове вирішення питань щодо проведення негласних слідчих розшукових дій, оперативно-розшукових заходів у межах кримінального провадження.

Аналіз засвідчує, що слід в окремій статті чітко визначити поняття такого учасника кримінального процесу, як слідчий суддя, навівши вичерпний перелік його повноважень, процедуру судового розгляду скарг, клопотань, оскільки на практиці розгляд скарг і клопотань значно відрізняються від розгляду кримінальних проваджень.

На думку практичних працівників слідчих підрозділів Національної поліції, доцільно розглянути можливість спрощення процедури, визначеної в ч. 2 ст. 211 КПК України [3], щодо термінів доставлення затриманої особи, підозрюваної у вчиненні злочину, на санкцію до слідчого судді, адже слідчий у більшості випадків протягом відведених законом 60 год зобов'язаний встигнути здійснити особистий обшук затриманого, допитати його як підозрюваного, скласти та погодити в прокурора клопотання про обрання підозрюваному запобіжного заходу, організувати доставку конвоєм підозрюваного до ІТТ і до суду та розв'язати інші поточні проблеми (особливо коли йдеться про вихідні чи святкові дні). Зазначені положення Закону приймали без урахування реорганізації підрозділів прокуратури та Національної поліції, їх укрупнення, відстані від територіального підрозділу до суду.

З метою оптимізації роботи правоохоронних органів і суду, економії державних коштів, слід також внести зміни до ч. 3 ст. 246, ч. 1 ст. 247 КПК України щодо порядку надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а саме:

- передбачити можливість внесення одним клопотанням пропозицій на проведення декількох видів негласних слідчих (розшукових) дій, коли є нагальна потреба щодо одночасного їх застосування стосовно однієї особи, що обґрунтовуються одними й тими самими матеріалами кримінального провадження;

- у разі зайнятості слідчого проведенням невідкладних слідчих дій після затримання особи, необхідності термінового отримання дозволу суду на проведення негласних слідчих (розшукових) дій доцільно надати повноваження працівникам оперативного підрозділу за дорученням слідчого самостійно звертатися до слідчого судді з клопотанням про проведення негласних слідчих (розшукових) дій;

- надати повноваження слідчим суддям місцевого суду (за наявності допуску до державної таємниці) щодо розгляду клопотань про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, змінивши порядок звернення слідчого безпосередньо до слідчого судді.

Такі зміни в КПК України позитивно вплинуть на дотримання строків досудового розслідування, виключать факти фальсифікації строків затримання та доставлення особи, підозрюваної у вчиненні злочину, до органу досудового розслідування.

Список використаних джерел

1. Руденко В. Процесуальний статус слідчого судді / В. Руденко // Слово Національної школи суддів України. – 2013. – № 3 (4). – С. 71–78.
2. Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 15 жовт. 2013 р. № 1-1640/0/4-13.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – Київ : Парлам. вид-во, 2017. – 207 с.